

İSMAİL HAKKI BURSEVÎ'NİN RİSÂLE-İ ŞEM'İYYE ADLI RİSÂLESİ

*İbrahim Halil TUĞLUK**

Öz

17. yy. in ikinci yarısı ile 18. yy. in ilk yarısında yaşamış olan İsmail Hakkı Bursevî telif, tercüme birçok eser kaleme almıştır. Bursevî'nin eserleri arasında şerh çalışmaları önemli bir yer tutmaktadır. İsmail Hakkı Bursevî'nin bu alandaki eserlerinden biri de "Âdem bir demdür" mısrasıyla başlayan şiire yaptığı şerhtir. "Risâle-i Şem'îyye" adını taşıyan ve iki nüshası tespit edilen eserde, şerhin çıkış noktası "Âdem bir demdür" mısrasıdır. Müellif, "Âdem, dem" kelimelerinden hareket ederek detaylı bir şerh çalışması ortaya koymuştur. Eser, kavramların sembolik arka plânlarına ve bu sembollerin tasavvufî karşılıklarına hatta bunların gündelik kullanımlarına yer vermesi açısından önemlidir. Eser, ismini ışığın çeşitlerinin anlatıldığı bölümde sekizinci maddede geçen şem' kelimesinden almaktadır. Bu çalışmada Risâle-i Şem'îyye adlı risale transkripsiyonu yapılarak ilim âlemine tanıtılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İsmail Hakkı Bursevî, Risâle-i Şem'îyye, metin tenkidi, şerh, tasavvuf dili, inceleme.

* Doç.Dr. Adiyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, itugluk@adiyaman.edu.tr

İSMAİL HAKKI BURSEVÎ'S RİSÂLE-İ ŞEM'İYYE

Abstract

İsmail Hakkı Bursevî who lived in the second half of the 17th century and in the first half of 18th century, has written many translated works. Among the Bursevî'n's works commentary studies hold important place. One of the works in this field as well 'Âdem is a blood' beginning with verse that make poetry commentary. Named of "Risâle-i Şem'iyye" and two copies of the work detected, exit point of commentary verse is "Âdem is a blood". A detailed study has revealed a commentary work by moving from the words of 'Author, "Âdem, blood'. The work of the symbolic concept behind the plans, and the mystical symbol of the mystical is important to give place to place even to their daily use The work, in the section where the name of the kind of light is described, in the eighth matter takes the word of 'candle'. In this study, the risale called Risale-i Şem'iyye has been introduced to the World of knowledge by translation of it.

Keywords: *İsmail Hakkı Bursevî, Risâle-i Şem'iyye, textual criticism, commentary, Sufism language, examination.*

1. GİRİŞ

İsmail Hakkı Bursevî, Zilkade 1063 / Ekim 1653'te bugün Bulgaristan sınırları içinde bulunan Aydos'ta doğmuş, 9 Zilkade 1137 / 20 Temmuz 1725'te Bursa'da vefat etmiştir.¹ Manzum mensur birçok eser kaleme almış olan Bursevî (Namlı, 2001: 104-106), özellikle şerh alanındaki eserleri ile (Yurtsever, 2001: 107-108) de ön plâna çıkmıştır. Bursevî'nin şerh türünde kaleme aldığı eserlerden biri de Risâle-i Şem'iyye'dir.²

¹ İsmail Hakkı Bursevî'nin biyografisi ve eserleri ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada Bursevî'nin biyografisi ayrıca araştırılmamış biyografisi ve eserleriyle ilgili olarak İslam Ansiklopedisinin ilgili maddesinden yararlanılmıştır. Bkz. (Namlı, 2001: 102-106, Yurtsever, 2001: 107-108).

² H. 1b.

1.1. Eserin Adı

Risâle-i Şem'îyye adı eserin içinde geçmez. Ancak, Süleymaniye Kütüphanesi Mihrişâh Sultan bölümünde yer alan nüsha ile İstanbul Belediyesi Osman Ergin Yazmaları arasında yer alan nüshanın başında “Risâle-i Şem'îyye Hazreti İsmâ'il Hakkı Bursevî Kuddise Sırruhu”³ ibaresi yer almaktadır. Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişâh Sultan, nr. 217/2 kayıtlı nüshanın başında “Şem'-i Pür-Nür-ı İlâhî Berâ-yı Tenvîr-i Cân-ı Sipâhî” ifadesi bulunmaktadır. Süleymaniye kütüphanesindeki kayıta sipâhî kelimesi metnin sonunda yer alan manzumenin ilk kelimesi olması dolayısıyla dikkat değerdir.

1.2. Eserin İstinsah Tarihi

Eserin istinsah tarihi ile ilgili bir kayıt yoktur. Osman Ergin yazmaları arasında yer alan nüshada İsmail Hakkı'nın eserlerinin bulunduğu mecmuanın son eseri olan Risâle-i Küll'ün sonunda 1125 / 1713 -1714 kaydı vardır. Bu da müellifin henüz hayattayken bu nüshanın istinsah edildiğini göstermektedir.

1.3. Eserin Müstensihisi

Eserin kimin tarafından istinsah edildiği ile ilgili bir kayıt yoktur.

1.4. Eserin Muhtevası

Eser, kıt'a nazım şekliyle ve “*Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün*” vezniyle yazılan beş beyitlik bir şiirle başlar. Besmele, hamdele, Hz. Peygamber'e salat ve selamdan sonra şiir, temenni ifadesiyle sona ermiştir. Şiirde; “*Ma'lûm ola ki âdem bir demdür didükleri lafzından me'hûzdur ve isim erbâb-ı hakâyık 'inde müsemmanun 'aynı olmağla vücûd-ı âdem dahı bir dem olmak lâzım geldi.*” cümlesiyle asıl bölüme giriş yapılmıştır. Metnin bundan sonraki bölümü bu giriş cümlesinden hareketle birbiriyle ilintili açıklamalardan oluşmaktadır. Giriş

³ H. 1b.

cümlesinden sonra soru-cevap bölümü gelmektedir. Bu soru-cevap bölümleri hem metne giriş için kullanılmış bir hazırlık unsuru hem de metnin gelişimini yönlendiren giriş mahiyetindedir. Müellif, insanı, insanî ve hayvanî ruh itibariyle inceler. Bundan hareketle insanın bâkî ve fânî boyutlarına dikkatleri çekerek, asıl amacın ruhun olgunluğa kavuşması olduğunu belirtir. Ruhun olgunluğu nübüvvet, velâyet, ilim ve hakâyık mertebeleridir. Bedenin olgunluğu ise dil ile yeni şeyler okumak, el ile güzel yazı yazmak, göz ile uzakları görmek, kulak ile işitmek gibi şeylerdir. Daha sonra, kan, nefes, zaman, insan sureti, sûret-i İlâhiyye, hakâyık-ı İlâhiyye, ervâh-ı tâliye, âvâm-ı nâs ve ruhun şem' ile olan ilişkisi anlatılır. Nûr karanlığı ortadan kaldırdığı gibi ruh da vücudun karanlığını giderir.

Daha sonra ruhun farklı hâllerini anlatan yazar, güneşin ışığını sekize ayırır. Hepsisi de Allah'ın zahirî nûrlarıdır. Bunlar:

- **Hilalin ışığı:** Ayın ilk gününe karşılık gelir. Mübtedî olan mü'minin nûruna işaret eder.
- **Kamerin ışığı:** Ayın üçüncü gününden sonradır. Mukarrebîn olan zatların ilk derecelerine işaret eder.
- **Dolunay:** Ayın on dördü ve on beşindeki ışığıdır. Nûr-ı kâmilidir. Mukarrebîn olan zatın son mertebesine işaret eder. Bu mertebe, sırrı-ı İlâhî mertebesidir. Bu mertebenin kemâl noktası Hz. Muhammed'e (SAV) hasır.
- **Yıldız ışığı:** Avâmın imanlarına işaret eder. Aslında bu ışık kamerin ışığıdır.
- **Güneşin ışığı:** Mertebe-i İlâhiyye'dir ki yıldızları, gezegenleri, kameri ışıklandırır.
- **Berk (Yıldırım) ve ra'd (Gök gürültüsü):** Yıldırım ve gök gürültüsünün oluşumu anlatıldıktan sonra, Allah'ın her bir yıldırım ve gök gürültüsünden

bir melek yarattığı, bu meleklerin yıldırım ve gök gürültüsü gittikten sonra da bâkî kalıp Allâh'ı tespih etmeye devam ettikleri belirtilmiştir. Yıldırımların yaz ve kış oluşumlarının da anlatıldığı bu bölümde, evliya arasında bu mertebeye tecelliyât-ı berkıyye denildiği ifade edilmiştir.

- **Nâr (Ateş):** Ateşin yaratılışı, ateş-nûr ilişkisi, nûrdan yaratılan mahlûklarla ateşten yaratılan mahlûkların yaratılışı, şeytanın aslı ve meleklerle olan ilişkisi, şeytanla meleklerin bir asıldan olduğu şeklinde bazı müfessirlerin düşünceleri ve bunların yanlış olduğu mülâhazasına değinilmiştir. İnsanları mûtî' ve âsî olarak iki gruba ayıran müellif, cinleri de aynı şekilde mutî (cin) ve âsî (şeytan) olmak üzere iki gruba ayırır. Meleklerde ise ifrat ve tefrite giden kötü hasletlerin hiçbiri yoktur. Meleklerin Âdem'e secde etmemeleri de cin taifesi açısından değerlendirilmiştir. *Melek* ve *cin* kavramının karşılaştırmalı olarak ele alındığı bu bölümde *melek* kelimesinin Farsça karşılığı olarak kullanılan *şâhid* kelimesinden yola çıkılarak, nâr ve nûrun birbirine olan etkisi, Hz. Âdem ile Hz. Havvâ'nın cennetteki macerası tahlil edilmiştir.
- **Sirâc (çerâğ, mum):** Bu bölümde, sirâcın nitelikleri, kaynağı üzerinde durulmuştur. Zeyt mumu, Peygamberlerin zeyt mumunu kullanmaları, iyi ruhları ve melekleri çekmek için güzel koku kullanılması, bundan dolayı buhur kullanımı ve yine aynı niyete matufen Peygamberimizin soğan ve sarımsak yememesi, Mescid-i Nebevî'nin aydınlatılması, Temimdari'nin Şam'dan kandil ve zeyt getirmesi ile mescidin bunlarla aydınlatılması mescitlerin mübarek gecelerde aydınlatılması meselesi, insan vücudunun sirc ile olan benzerliği anlatılmıştır. Devamında sirâc ve zeytin kavramlarının sembolik anlamları üzerinde durulmuştur. Eser, ismini bu bölümden almıştır. Eser, şem', çerâğ, nûrun ele alındığı beş beyitlik gazel ve temmet kaydıyla sona ermiştir.

1.5. Eserin Nüshaları

Risâle-i Şem'îyye'nin Türkiye kütüphanelerinde tespit edilebilen dört nüshası mevcuttur. Bu nüshalardan; Beyazıt Yazma Eserler Kütüphanesi B. 3506 /3 (76a-82a) numaraya kayıtlı (U.) nüshası ile Süleymaniye Kütüphanesi. Mihrişâh Sultan. nr. 217/2 (38a-) kayıtlı (M.) nüsha aynı nüshadan; Hacı Selim ağa Kütüphanesi Aziz Mahmud Hüdai Efendi Bölümü 476 numaraya (1b-10b) kayıtlı (H.) nüsha ile İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları 935 (68b-77b) numaraya kayıtlı (OE.) nüshası da aynı ortak nüshadan çoğaltılmıştır.

- a. Hacı Selim ağa Kütüphanesi Aziz Mahmud Hüdai Efendi Bölümü 476 numaraya (1b-10b) kayıtlı (H.) nüshası.
- b. İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları 935 (68b-77b) numaraya kayıtlı (OE.) nüshası.
- c. Beyazıt Yazma Eserler Kütüphanesi B. 3506 /3 (76a-82a) numaraya kayıtlı (U.) nüshası
- d. Süleymaniye Kütüphanesi. Mihrişâh Sultan. nr. 217/2 (35a-42b) kayıtlı (M.) nüshası.

2. RİSÂLE-İ ŞEM'İYYE'NİN TENKİTLİ METNİ

[H. 1b, OE. 68b, M. 35a, U. 76a⁴]

Risâle-i Şem'îyye Hâzreti İsmâ' il Hâkkî Bursevî Kıddise Sırruhu⁵

⁴ Beyazıt Umumi Kütüphanesi'ndeki (B. 3506 /3 vr. 76a- 82a.) nüshanı varlığını bize bildiren ve nüshanın temininde yardımcı olan Beyazıt Yazma Eserler Kütüphanesi müdürü Sayın Salih Şahin Bey'e teşekkür ederiz.

⁵ Şiirden sonra "Şem'î-pür-nür-ı İllâhî Berâ-yı Tenvîr-i Cân-ı Sipâhî": M.; Risâle-i Şem'îyye Hâzreti İsmâ' il Hâkkî Bursevî Kıddise Sırruhu: - U.

Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm⁶ ve bihî neste'in⁷*Fe' ilâtün Mefâ'ilün Fe' ilün*

Diyelüm⁸ ibtidâda bismi'llâh
Bereket hâşıl ola kârımuza

Hamdu li'llâh ğarîk-i ihsânuz
Şükr-i bî-had idelüm⁹ yârımuza

Dağı bisyâr taḥıyyât u selâm
İdelüm Aḥmed-i Muḥtârımuza

Nem-i feyz-i ezelden ebedî
İre hem gülşen-i ahyârımuza

Açılup ğonce-i emel Ḥaḳḳî
Nefes-i Ḥaḳ ire gülzârımuza

Ma'lûm ola ki *âdem bir demdür* didükleri lafzından me'hûzduz ve isim erbâb-ı ḥaḳâyıḳ 'inde müsemmânüñ 'aynı olmağla vücûd-ı âdem dağı bir dem olmağ lâzım geldi.

Su'âl olırsa ki âdem ne vechle bir demdür ki efrâdından niceler 'ömr-i tabî' iye bâliğ ve belki ümem-i sâlifeye göre yüzden ziyâde mütecâviz [OE. 69a] ve hezâr olmağ dağı vâkı'dür?

Cevâb budur ki vücûd-ı âdemde iki i' tibâr vardır:

Evvelkisi dem-i zâhirî ve nefes-i şürîdür ki rûḥ-ı ḥayvânîye mevḳûfdur. Ya'nî rûḥ-ı ḥayvânînüñ bir¹⁰ eşeridür ki âdemden [H. 2a] bi-hasebi'z-zâhir enfâs-ı tabî' iye şâdir olur ve bu rûḥdan murâd ciğerde olan ḳanuñ buḫâridur ki¹¹ ḳan vesâtiyle cemî' -i a'zâya şâridür. Ḳaçan bir 'uzva 'illet ğâlib [u] 'arîz olsa

⁶ M. nüshasında şîirden sonra yazılmıştır.

⁷ ve bihî neste'in: - H., U., M.

⁸ Diyelüm] Şükr idelüm: U.

⁹ idelüm] kılalum: M.

¹⁰ bir: - H., OE., U.

¹¹ ki: - M.

meşelâ felc didükleri maraz gibi. Ol ‘uzvdan rûh-ı hayvânî münkatı‘ olup meyyit gibi olur ve Ebû ‘Alî Sînâ demişdür ki; *ol ‘uzuvda rûh vardır velâkin maḥallüñ ‘adem-i kâbiliyyetinden eseri nâ-büddur* ve¹² bu sözimüz¹³ mercühdür zîrâ rûh olan yerde hareket daḥı olur. Nazar eyle meyyitte ki cünbişinden¹⁴ cüdâdur, zîrâ rûhı müfârıkdur. Egerçi hayât-ı zâtiyyesi bâkîdür velâkin hareket-i zâtiyyesi mefkûddur.¹⁵ Zîrâ hareket itmek şıfâtdan hâşıl olur. Rûh-ı hayvânî gibi ki medâr-ı hiss ü hareketdür.

ve¹⁶ ikincisi dem-i bâtınî ve nefes-i ma‘nevîdür ki rûh-ı insâniye men‘ûtdur. [M. 35b] Ya‘nî rûh-ı izâfî ve rûh-ı emrî [U. 76b] ve¹⁷ rûh-ı İlâhî’nüñ şânıdır ki bi-hasebi’l-bâtın enfâs-ı ḥaḳîḳîyye şâdir olur ve bu rûhuñ rûh-ı evvel gibi vücûd-ı âdeme sereyânı yokdur belki ta‘alluḳ-ı tammı vardır, gerek hayâtda ve gerek ba‘de’l-mevt. Ya‘nî rûh-ı mezkûruñ beden-i âdemîden müfâraḳatı ve ta‘alluḳunuñ inkıṭâ‘ı hasebiyle gerçi bedene mevt ‘arız olur velâkin eger beden-i âdemî beden-i nebî veya beden-i şiddîk veya beden-i şehîd ise fenâ [OE. 69b] ve inḥilâl u infisâḥ kabûl itmeyüp rûh-ı insâni aña dünyâda olan ta‘alluḳa qarîb ta‘alluḳ ile müte‘allıḳ [H. 2b] olmaḳdan ḥâlî degüldür. Zîrâ ol beden anuñ ḳadîmden nazargâhı ve maḫzar-ı kemâlâtı ve maşdar-ı tecelliyâtıdır ve eger beden-i ‘âmî olup çürimeḳ kabûl iderse daḥı yine ‘anâşıra ta‘alluḳdan ḥâlî degüldür. Ya‘nî rûh-ı insâni ol beden-i ḥâdiş-i mütelâşinüñ ‘anâşır-ı külliyesine dâ’imâ ta‘alluḳdadur¹⁸ ve bundan rûhuñ fenâ bulmadığı zâhir oldı.¹⁹ Egerçi ki ervâḫ-ı ‘amme ḥâdişe ve ervâḫ-ı ḥâşşa ḳadîmedür ki ḳable ḥudûşî’l-ebdân mevcûdedür. Bu cihetdendür ki Resûlu’llâḫ şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem buyırur²⁰ “*küntü nebiyyen ve âdemü beyne’l-mâ’i ve’t-ṭîni*”²¹. Ya‘nî bundan

¹² ve: - H., OE., U.

¹³ sözimüz] söz: M.

¹⁴ cünbişinden] cünbişden: U., M.

¹⁵ velâkin hareket-i zâtiyyesi mefkûddur: - U.

¹⁶ ve: - M.

¹⁷ ve: - M.

¹⁸ ta‘alluḳdadur] ta‘alluḳdandur: H., OE., U.

¹⁹ ki: H., OE., U.

²⁰ buyırur] buyırurlar OE.

‘âlem-i ervâhda bi'l-fî'l nübüvveti şâbit oldu. Ma‘a hâzâ vücûd-ı hâricî ve beden-i ‘ayniden dağı²² eşer nâ-peydâ idi ve bundan zâhir oldu ki maşşûd-ı aşlî kemâlât-ı rûhdur. Yoğsa yalnız kemâlât-ı beden degüldür. Kemâlât-ı rûh didükleri nübüvvet ü velâyet ve ma‘ârif ü haşâyık ve emşâlidür. Kemâlât-ı beden didükleri ma‘lûmdur ki lisân ile kırâ‘at-ı ceyyide ve yed ile kitâbet-i hasene ve ‘ayn ile ‘ayn-ı Zerķâu‘l-Yemâme gibi mesâfe-i dürdan rü‘yet ü teşhîş ve üznlle istimâ‘ ve sâ‘irleri gibi. Pes âdemî egerçi bu kadar mâh u sâl mu‘ammer olup beķâ-yı vücûd bulur velâkin ‘ömrü mâh ü sâl ile [M. 36a] muķadder degüldür belki nefes ile muķaddedür.²³ Pes ‘ömr didükleri fi‘l-haķıķa bir nefesdür ki imdâd ile mümted olur. Ya‘nî imdâd-ı İllâhî ile a‘râz-ı cedîde hâşıl olup beķâ didükleri [OE. 70a] ma‘nâ [U. 77a] vücûda gelür. Anuñçün bir demi [H. 3a] izâ‘at eyleyen cümle demleri izâ‘at itmiş gibi olur. Zîrâ mümkündür ki âdemî bir demde bir kemâl-i insânî vü İllâhî²⁴ taşşil ide ki ebedî anuñ sâyesinde müsterîh ola. Çünki ol demi taķviyyet eyleye kemâl-i mezkûrdan maşrûm olur ve kezâlik nefis-i bâṭnî didükleri nefḥ-ı İllâhîdür ki ânîdür ya‘nî ân-ı ğayr-ı münķasımında vücûd bulur. Nitekim Ķur‘ân‘da gelür “*ve mâ emrunâ illâ vâḥidetün ke-lemehin bi‘l-başar*”²⁵ ve yine gelür “*külle yevmin hüve fi şe‘n*”²⁶ Zîrâ bu şe‘nden murâd mezkûr olan ân-ı ğayr-ı münķasım ve zamân-ı ferddür ki cümle ânât-ı müfaşşalanuñ²⁷ haķıķati ve ezmine-i munbaşıtanuñ ümm ü aşlıdır. Bundan zâhir olur ki Allâhu Te‘âlâ üzerine zamân cârî olmaz ve sırr-ı İllâhî‘ye maşhar olan ricâlu‘llâhuñ²⁸ dağı ân-ı vâḥidede²⁹ ba‘zı havârıķ-ı ‘âdâtı vâķi‘ olur ki sâ‘irlere ğöre nice ânâtda vâķi‘ olmaz. Zîrâ maşhar-ı kudret olanlarıñ aḥvâli³⁰ ‘avâm-ı nâs ve ‘aceze-i âdemiyân gibi tertîb-i esbâb üzerine mevķûf degüldür.

²¹ “Âdem, su ile çamur arasında iken ben peygamberdim.” (Yılmaz, 2013: 397)

²² dağı: - M.

²³ muķadderdür: - H., OE.

²⁴ vü İllâhî - M.

²⁵ “Emrimiz ancak bir tek emirdir. Göz kırpması gibidir.” Kamer, 54 /50

²⁶ “O, her an yeni bir İllâhî tasarruftadır.” Rahman, 55/29.

²⁷ müfaşşalanuñ] mütefaşşalanuñ: M.

²⁸ ricâlu‘llâhuñ] ricâlu‘llâhda: M.

²⁹ vâḥidede] vâḥiddür: M.

³⁰ aḥvâli: - H., OE., U.

Anuñçün Hâzreti Mūsā’nuñ ‘aleyhi’s-selām ‘aşāsı her ne vakitte³¹ murād itse su‘bān şüretine girerdi ve şifāt-ı Celīlenūñ³² aşhābı olanlaruñ esrārı ‘ālem-i ıtlākda ve ervāhı vādī-i ğaybdadur ki kıyūd-ı beşeriyeden hālāş olmışlar³³ ve tecerrüd-i tāmla heyūla’ı şüret bulmuşlardur. Pes bundan³⁴ enfās-ı tayyibeleri daħı nefes-i Raħmānī’den hāşıl olan tecelli-i İlāhī gibidür, ānīdür. Bundan bundan³⁵ ma‘lūm oldı ki nefis-i bātınī didükleri³⁶ dem-i vāhiddür. Anuñçün ol dā’im murāqabe itmek gerekdür tā ki eşeri [H. 3b, OE. 70b] fevt olmaya. [M. 36b] Dimişlerdür ki erbāb-ı hālden birine hāl ğalebe itdükde etbā’ından³⁷ ba‘zılarına nidā itdükde³⁸ hāzır bulunmadıkları hasebiyle ol vaqtde nazarı bir kelbe ta‘alluķ idüp³⁹ te’şir eyledi⁴⁰ ve ol kelb aşhāb-ı Kehf’uñ kelbi gibi hālet buldı. Bundan fehm olındı ki ehl-i hālet olan kelb [U. 77b] egerçi⁴¹ şüret-i kelbiyede ise de bī-mezāk olan insāndan hayırlıdur, egerçi⁴² şüret-i insāniyyededür⁴³. Zirā şüret-i insāniyeden maķşūd şüret-i İlāhiyye’dür. Nitekim hādīşde gelür⁴⁴ “inne’llāhe⁴⁵ ħaleķa ādeme ‘alā şüretihī”⁴⁶ ve şüret-i İlāhiyye’den murād daħı⁴⁷ haķāyık-ı İlāhiyye’dür.⁴⁸ Ya’nī insānuñ vücūdında şifāt-ı seb’uñ āşārı zuhūr itmekdür ve ol şifātdan⁴⁹ murād *hayāt* ve *‘ilm* ve *irādet* ve *ķudret* ve *sem’* ve *başar* ve *kelām* ve emşālidür ve bundan zāhir oldı ki ķulüb-ı ehl-i

³¹ vakitde] vaktinde: M.

³² Celīlenūñ] Celīle: M.

³³ olmışlar] olmışlardur: M.

³⁴ bundan] bunlaruñ: M.

³⁵ Bundan] ve bundan: M.

³⁶ didükleri: - M.

³⁷ etbā’ından] etbā’larından: H., OE.

³⁸ itdükde] eyleyüp: M.

³⁹ idüp] idünce: M.

⁴⁰ eyledi] eyleyüp: M.

⁴¹ egerçi] egerçi ki: M.

⁴² egerçi] gerçi: M.

⁴³ insāniyyededür] insāniyyede: M.

⁴⁴ hādīşde gelür] hādīş-i şerīfde gelür: OE.

⁴⁵ inne’llāhe] inne’llāhe Te‘ālā: M.

⁴⁶ “Allah, Âdem’i kendi suretinde yarattı.” (Yılmaz, 2103: 257).

⁴⁷ murād daħı] daħı murād: H.

⁴⁸ Nitekim hādīşde gelür “inne’llāhe ħaleķa ādeme ‘ala şüretihī” ve şüret-i İlāhiyye’den murād daħı haķāyık-ı İlāhiyye’dür: -U.

⁴⁹ itmekdür ve ol şifātdan] itmekdür ki: M.

nazardan hâric ü sâkiğ olan kimse⁵⁰ ebedî felâh bulamaz. Zirâ nazâr-ı Hâk'dan dūr olmağla küffâra ilhâk olunmuşdur ve küffâr hakkında gelür “*ve lâ-yenzuru ileyhim*”⁵¹ ve nazâr-ı İlähî ibtidâ ‘aql-ı evvele ve ba‘de ervâh-ı tâliyeye ta‘alluğ itmişdür ve ervâh-ı tâliyede kâbil-i nazâr olan ‘avâm-ı nâs dağı dâhıldür. Pes ba‘zî ‘avâm kâbil-i nazâr olduğı cihetden fi'l-cümle havâşdan ma‘düddür ve ol nazaruñ ibtidâ-ı eşeri rûhdur ve rûh beden-i âdemîde şem‘ gibidür. Ya‘nî beden-i âdemî bir hâne-i muzlim ve rûh anda bir şem‘-i nürânî mişâlidür. Bu sebebdendür ki nür zulmeti izâle itdüğü gibi rûh dağı zulmet-i bedeni izâle itmişdür. Eşeri [OE. 71a] havâşşuñ şu‘ûrı [H. 4a] ve kuvânuñ idrâkidur ve Qur‘ân-ı Kerîm‘de⁵² gelür “*ve eşrakati’l-arzu bi-nür-i Rabbihâ*”⁵³. Ya‘nî zâhir-i arz nür-ı şems ile münevver⁵⁴ olduğı gibi zâhir-i vücûd dağı nür-ı rûh ile münevverdür velâkin rûhuñ zâhiri zâhire ta‘alluğ itdüğü gibi bâtıñı dağı [M. 37a] bâtına ta‘alluğ itmişdür ve bâtıñ-ı rûhdan murâd tecelli-i İlähî ve nefh-i hâşdur ki ma‘deni hüviyyet-i zâtiyyedür. Şemsüñ nürü tecelli-i hâşdan memdûd⁵⁵ olduğı gibi.

Ma‘lûm ola ki envâr sekizdür ki⁵⁶ cümlesi envâr-ı İlähiyye-i zâhiriyyedür.

Evvellikisi: Nür-ı hilâldür ki nür-ı gurre-i şehrdür ki mübtedî olan mü‘minüñ⁵⁷ nürına işâretdür. Ya‘nî sâlik olan kimesne⁵⁸ ebrârdan olmağla vücûdında nür-ı hilâl kadar nürüñ zühürına muhtâcdur ve bu nürüladur ki rûhı ba‘de’l-müfârağa felek-i kâmerden güzër ider ve illâ maḥcûbdur ki beyne’l-arz ve’s-semâ maḥbûsdur.

⁵⁰ kimse] kimesne: U.

⁵¹ “... Allah, ... onlara bakmayacak”, Âl-i İmran, 3/77.

⁵² Qur‘ân-ı Kerîm‘de] Qur‘ân‘da: H., U., M.

⁵³ “Yeryüzü Rabbinin nûruyla aydınlanır.” Zümer, 39/69.

⁵⁴ münevver] münevvere: M.

⁵⁵ memdûd: - H., OE., U.

⁵⁶ ki: - H., OE., U.

⁵⁷ mü‘minüñ] mü‘minlerüñ: M.

⁵⁸ kimesne: kimse M.

İkincisi: Nūr-ı kamedür ki şehriñ üçüncü gününden sonra i' tibār olunur ki evvel-i derecāt-ı muḳarrebine işāretdür. Anuñçün nūr-ı kamer nūr-ı [U. 78a] hilālün vuzūh ve zuhūrda fevkinde olduğı gibi muḳarrebün dağı ebrāruñ fevkindedir. Zīrā nūrāniyyet-i ḳalbden sonra nūrāniyyet-i rūḫ-ı İllāhī ile muttaşılırdur.

Üçüncüsü: Bedrdür ki şehriñ on dördünde ve on beşinde olan nūrıdır ki nūr-ı kāmildür ve bu mertebe-i āḫir derecāt-ı muḳarrebine işāretdür ki mertebe-i sırr-ı İllāhī'dür. Pes bu mertebede⁵⁹ şāhibi mazhariyet-i tāmme⁶⁰ i' tibāriyla bedr mişālidür [OE. 71b] ve bu mertebenün kemāl-i zuhūri Resūlu'llāh şalla'llāhu 'aleyhi vesellem ḫāzretlerine maḫşüşdür.⁶¹ Ya'nī ibtidā-i [H. 4b] zuhūr-ı Âdem'den intihā-yı zuhūr-ı Aḫmedī'ye göre zuhūr-ı nūr-ı İllāhī'de olan tefāvüt nūr-ı hilāl ve nūr-ı kamer ve nūr-ı bedrūñ tefāvüti gibidür ve bu ümmet-i merḫūmede mertebe-i bedriyet Ḥatmü'l-evliyāda zuhūr itmişdür ki 'Arab'dan bir kerīmü'n-neseb ve şerīfü'l-ḫaseb vücūd-ı mübhemdür ḳaddese'llāhu sirrehü. Ba' dezā envār-ı muzkürede ta' addüd i' tibār olındı. Ma' a hāzā cirm-i vāhidūñ envāridur. Zīrā nazar-ı⁶² zuhūrda olan tefāvütedür. Pes⁶³ şıfātda iḫtilāf-ı keyfiyyet zātda⁶⁴ [M. 37b] ta' addüd menzilesine tenzīl⁶⁵ olındı.

Dördüncüsü: Nūr-ı kevkebdür ki⁶⁶ 'avām-ı nāsuñ nūr-ı imānlarına remzdür ve bu nūr aşlında nūr-ı kamedür velākin⁶⁷ bi-ḫasebi'z-zuhūr ve'l-ḫafā teşa'ub idüp mevātın⁶⁸-ı muḫtelifede zāhir ve emkine-i müte'addidede bāhir olmışdır. El-ḫāşıl 'urūḫ-ı envār-ı kevākib ü nücüm ḳamere muttaşıldur. 'Urūḫ-ı bilād-ı keşire cebel-i Ḳāf'a muttaşıl olduğı gibi ve bu mertebeye ḫilāfet dirler. Ya'nī kevākib-i

⁵⁹ mertebede] mertebenün: U., M.

⁶⁰ tāmme] tāmmesi: M.

⁶¹ Resūlu'llāh şalla'llāhu 'aleyhi vesellem ḫāzretlerine maḫşüşdür] Resūlu'llāh'a maḫşüşdür şalla'llāhu Te'ālā 'aleyhi vesellem: M.

⁶² nazar-ı: - M.

⁶³ Pes: - H., OE., U.

⁶⁴ zātda] zā'ide: M.

⁶⁵ tenzil] tenezzül: OE.

⁶⁶ ki: M.

⁶⁷ velākin] lākin: M.

⁶⁸ mevātın] mevātın: U.

ķamer⁶⁹ meh-i⁷⁰ ħilâfet ile her biri⁷¹ bir mevzû⁷² da⁷² tenvîr-i 'âlem iderler ħulefâ-yı âdemiyye irşâd-ı âdem itdükleri gibi. Anuñçün envâr-ı zâhire-i kevâkib tefâvüt üzerine olduğu gibi envâr-ı bâtına-i ķulüb u ervâĥ dağı tefâvüt üzerinedür. Bu cihetdendür ki maķâmât muĥtelifedür ve illâ esmâ'u'llâh'da teķâbü'l ve tefâvüt bulunmazdı, fe'raf. Ve bu envâruñ ĥaķâ'ıķı 'âlem-i bâlâdandur. Egerçi ki âsârı 'âlem-i şüflide zâhirdür. Nitekim⁷³ Ķur'an'da gelür “*ve le-ķad zeyyenne's-semâ'e'd-dünyâ bi-meşâbiĥe*”⁷⁴. [OE. 72a] Bundan zâhir oldu ki [H. 5a] mertebe-i ķalbiyye mertebe-i⁷⁵ semâ-yı⁷⁶ dünyâ gibidür ve mertebe-i ķalibiyye mertebe-i arz gibidür. Pes envâr ile muĥlaķâ zâhir ü bâtın [U. 78b] mütenevvir ü müte'eşşirdür. Nitekim muķteżâ-yı tecellî-i şıfâtı budur. Ya'nî Allâhu Te'âlâ zâhir-i 'âleme tecellî-i şıfâtı ile tecellî eylemiş ve bâtın-ı 'âleme tecellî-i zâtı ile tecellî eylemişdür ve bâtın-ı 'âlemden murâd âdemdür ki efdal-i benî-nev' i Ĥâtemü'l⁷⁷-enbiyâdur şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem.⁷⁸ Anuñçün salĥanât-ı zâhire⁷⁹ ķabül itmedi. Zîrâ ism-i bâtından feyezân iden nür-ı zât anı ignâ eyledi ve 'âlem-i şıfâta tenezzüle ĥâcet ķomadı ve ekâmil-i ümmet dağı bu ĥarîķe sâlik olup ĥavârîķ-ı 'âdâtdan el çeküp nür-ı ķamer gibi mertebe-i ĥafâda ķaldılar zîrâ devr-i ķamerinüñ ĥükmi budur.

Beşincisi⁸⁰: Nür-ı şemsdür ki mertebe-i İlähiyye [M. 38a] ĥasebiyle i'tibâr olunur. Nür-ı ķamer ve envâr-ı kevâkib merâtib-i kevnîyye ĥasebiyle i'tibâr⁸¹ olunduğı

⁶⁹ ķamer] ķamerüñ: U., M.

⁷⁰ meh-i: - U., M.

⁷¹ biri: -U.

⁷² mevzû da] mevzû dan: U., M.

⁷³ Nitekim: - M.

⁷⁴ “ And olsun ki, yakın göğü kandillerle donattık.” Mülk, 67/5.

⁷⁵ mertebe-i: H., OE., U.

⁷⁶ semâ-yı] mertebe-i semâ-yı: U.

⁷⁷ Ĥâtemü'l] Ĥâtmü'l: U., M.

⁷⁸ şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem – H., U., M.

⁷⁹ salĥanât-ı zâhire] salĥanât: M.

⁸⁰ Beşincisi] Beşinci: H., OE., U.

⁸¹ i'tibâr: -M.

gibi ve⁸² nūr-ı şemsdür ki⁸³ ecrām-ı kevākib ve kıamere mün'akis olup cümlesin tenvīr itmişdür. Pes kevākibūñ şemse nisbetle mazhariyyetleri bi'l-vāsiṭa ve kıamerūñ bilā-vāsiṭadur. Nitekim dir “*nūru 'l-kameri müstefādun mine 'ş-şemsi*”⁸⁴ ve nūr-ı şems tecellī-i hāşş-ı İlāhī'den mün'akis olur. Añunçün şemse Kıur'an'da sirāc dinilmişdür. Zīrā sirāca zeytten imdād hāşıl olduğı gibi şemse dağı nūr-ı Hāķ'dan imdād hāşıl olur, başara hāşıl olan nūr gibi. Zīrā çeşm didükleri bir şemim-pāre iken aña muttaşıl olan 'uruqdan⁸⁵ nūr feyezān itmek maḥzā kıudret-i İlāhiyye iledür ve çeşmūñ enfüsde iki olduğı āfākda kıamereyn [H. 5b] i' tibāriyledür. Ya'nī ta' ayyūn-i [OE. 72b] hāricīde şems ü kıamer tenvīr-i 'ālem için iki göz meşābesinde olduğı gibi⁸⁶ ta' ayyūn-i enfüsīde dağı iki çeşm ile vücūd-ı ādemīye tenvīr hāşıl olmuşdur ve bu envār enfüsen ve āfāķan hādiş maķūlesidür ki hāne-i vücūdī muṭlaķā tenvīr iderler velāķin geh olur ki leyle-i Kıadrde münevvir⁸⁷ zāt tecellī idüp nūr-ı şem'e hācet kıomaduğı gibi zāhirde⁸⁸ envār-ı ṭā'at ve bāṭında envār-ı tecelliyāt zuhūr idüp didelerūñ nūrına hācet kıomaz. Bundan maķşūd hādişden vācibe ve mümkinden kıādīme seyrde teraķķīye terğībdür. Anuñçün a'mā olanuñ hıfz ve idrāķi ğālibdür. Zīrā zāhirūñ kıuvveti bāṭına intikāl eylemişdür ve gözler dünyā ve āḫiret gibidür ki ikisi dağı maḥlūķdur ve Hālık'a ta'alluķ isteyene maḥlūķa⁸⁹ ta'alluķ itmek ḫarāmdur. Anuñçün hādişde gelür [U. 79b] “*ve humā ḫarāmāni 'alā ehli'llāhi*”⁹⁰ maķşūd-ı ta'alluķuñ ḫürmetini beyāndur. Yoḫsa rubūbiyyet ile mükābere degüldür. Anuñçün cism için maṭlūb [M. 38b] rūḫ için maṭlūbuñ ğayrıdur ve⁹¹ fānīde gerçi

⁸² Nūr-ı şemsdür ki merṭebe-i İlāhiyye ḫasebiyle i' tibār olunur. Nūr-ı kıamer ve envār-ı kevākib merātib-i kevnīyye ḫasebiyle i' tibār olunduğı gibi ve : - U.

⁸³ merṭebe-i İlāhiyye ḫasebiyle i' tibār olunur. Nūr-ı kıamer ve envār-ı kevākib merātib-i kevnīyye ḫasebiyle i' tibār olunduğı gibi ve nūr-ı şemsdür ki: - U.

⁸⁴ “Aydın ışığı güneşten alınmıştır.” anlamında Arapça bir söz.

⁸⁵ 'uruqdan: - H. OE., U.

⁸⁶ gibi: - H. OE., U.

⁸⁷ münevvir] nūr-ı: U., M.

⁸⁸ zāhirde] zāhir: U.

⁸⁹ maḥlūķa: - M.

⁹⁰ “Dünya ehline āhiret, āhiret ehline dünya haramdır; Allah ehline ikisi de haramdır.” hādisinden iktibas yapılmıştır. (Yılmaz, 2013: 17-18)

⁹¹ ve: - M.

taleb olmaz velâkin taleb-i bi'l-hağ olsa merâtibe göredür ve merâtibe muṭlaqa ri' âyet itmek kemâl-i huzûr ve tamâm-ı şuhûddandır. Pes 'ârif-i bi'llâh olan hem a' mā ve hem başırdür. Nitekim hem ma'lûm ve hem mechûldür, fa' ref cidden.

Altıncısı: Berçdur⁹². Ma'lûm ola ki arzdan şâdir⁹³ olan buḥâr-ı mütekâsif-i ḥarre⁹⁴ kaçan [H. 6a] şehâbı müterâkim bulsa tekâşüf-i şehâb anı su'üddan men' idüp hevâ müştâ' il olur ve ol müştâ' ile berç dirler ve kaçan ol hevâ şehâbuñ [OE. 73a] vech-i arza nâzır olan tarafını şad' idüp aralarında mümâzece vâki' olsa ol iltihâmdan ra'd hâşıl olur. Anuñçündür⁹⁵ ki her berçüñ 'aķibinde ra'd zuhûr ider ve ol hevâ-i müştâ' il olan berç ve müsademe-i şehâbdan⁹⁶ hâşıl olan ra'duñ her birinden Allâhu Te'âla bir melek ḥalk ider ve berç u⁹⁷ ra'd zâ'il olduḡdan şoñra ol meleklerüñ 'aynı bâķi ḡalup⁹⁸ tesbih iderler ve bundan fehm olundu ki ġâliben eyyâm-ı şitâda berç ü ra'd olmaz. Zîrâ kuvvet-i bürüdet sebebiyle havâda iştiġâl bulunmaz ve eyyâm-ı şayfa⁹⁹ maḥşuş olan bürük ḥarâretten nâşî olmaġla ra'dı ve maṭarı mücib olmaz. Kuvvet-i ḥarâret ebḥire-i şâ'ideyi keşâfetden talḥif itmekle şehâb mun'aķid olmaz ki ra'd u maṭar hâşıl ola ve kümel-i evliyâ 'indinde tecelliyât-ı berçıyye didükleri berç-ı mezkûre mensûbdur. Ya'nî gerçi ân-ı vâhidde münfetih ve müntabık olur. Lâkin¹⁰⁰ 'ulüm-ı keşîre ifâza ider. Şehâb-ı müterâkim maṭar-ı vefir¹⁰¹ şabb¹⁰² itdüġi gibi. Ve bu 'ulümüñ aşlı Zât-ı Ḥaķķ'a muzâfdur anuñçün berçıyye dinildi. Zîrâ nûr şa'sa'ânî olmaġla ihtîâf-ı [M. 39a] başar ve devâmı ifnâ-i vücûd eyler. Anuñçün tecelliyâtuñ ekşeri şifâta ve ef'âle mensûbdur. Bu sebebtendür ki Resûlu'llâh

⁹² Berçdur] Berçdur ki: M.

⁹³ şâdir] şâ'id: U., M.

⁹⁴ ḥârre] ḥâr: H. OE., U.

⁹⁵ Anuñçündür] anuñ içündür: OE.

⁹⁶ -i şehâbdan: - H. OE., U.

⁹⁷ u: -U.

⁹⁸ ḡalup] olup: H., OE.

⁹⁹ eyyâm-ı şayfa] eyyâm-ı şayfdan ufuḡda: M.

¹⁰⁰ Lâkin] Velâkin: M.

¹⁰¹ Vefir] vaķâr: OE.

¹⁰² maṭar-ı vefir şabb] maṭardan şabb: M.

şalla'llāhu 'aleyhi¹⁰³ ve sellem rü'yet-i Hakk'ı rü'yet-i kamere teşbih eyledi.¹⁰⁴ Zîrâ kamer [H. 6b] şemsüñ mazharı ve şüret-i şifatıdır. Pes şemse nazara imkân olmadığı vakitte kamere nazara imkân vardır. Zîrâ ilbās-ı¹⁰⁵ [U.79b] şıfâtda bâriz olmuştur ve gâh olur ki şemsüñ [OE. 73b] üzerinde şehâb-ı beyâz rakîk olur ki anuñ mâ-verâsından güneşi seyr itmek mümkün olur. El-hâşıl seyr ü temâşâ-i 'âlem şıfâta göre âsân ve¹⁰⁶ zât-ı şarfa göre sa'bdur. Hüşüşâ ki zâtda lezzet olmaz belki şıfâtda olur. Bu cihetden hadîşde gelür ki “*ve es'alüke lezzetü'n-nazari ilâ vehike'l-kerîmî ebeden dâ'imen sermeden*”¹⁰⁷

Yedincisi: Nârdur ki aşlı küre-i eşirdür ve ol küre-i 'anâşırdandır ki arz ve semânuñ halkından¹⁰⁸ soñra halk olunmuştur ve ol nârdur ki Allāhu Te'âla cân kavmüñi anuñ şu'lesinden halk itmiştir. Pes cân kavmi ki cin ve şeyâtın anda dâhıldür ateşden mañlûkdur. Nitekim melâ'ike nûrdan matbû'dur ve nûruñ vücûdı nârdan muqaddemdür ve ba'zı ehl-i tefsîr Qur'an'da “*illâ İblîs*”¹⁰⁹ istisnâsınıñ zâhirine nazar idüp şeytân ile melegüñ aşlı birdür ve cevher-i vâhid-i muziden halk olunmuşlardır dimişdür ve bu zu'mda hatâ-yı fâhiş eylemişdür. Zîrâ nâruñ nûrı nûr-ı melekden gayrıdır ve melek cevherinden mañlûk olanda 'işyân olmaz. Nitekim Allāhu Te'âlâ buyırur “*lâ ye'sûna'llāhe mâ emerehum*”¹¹⁰. Belki 'işyân şakaleynüñ¹¹¹ ya'nî ins ü cinnüñ şanıdır. El-hâşıl insân ki türâbdan mañlûkdur¹¹², iki şu'bedür bir şu'besi muṭî' ve bir şu'besi 'âşidür [M. 39b] ve cin ki [H. 7a] nârdan mañlûkdur. Ol dañı iki şınıfdur. Mūṭî' olanlarına cin ve 'âşi olanlarına şeytân dinilür ve melek ki nûrdan mañlûkdur.

¹⁰³ şalla'llāhu 'aleyhi] şalla'llāhu Te'âlâ 'aleyhi: M.

¹⁰⁴ eyledi] itdi: U.

¹⁰⁵ ilbās-ı] libās-ı M.

¹⁰⁶ ve: - M.

¹⁰⁷ “Senin kerim olan zatına bakmanın lezzetini ebediyyen senden diliyorum.” (Müsned 17604. hadîs) <https://drive.google.com/folderview?id=0B2ml4f7bW602QRfdGp2Um9oUXM&usp=sharing>

¹⁰⁸ halkından] hilkatinden: U.

¹⁰⁹ “fakat İblîs hariç ...”, Hicr, 15/31.

¹¹⁰ “(Allah'ın) kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen şeyi yapan melekler vardır.” Tahrim, 66/6.

¹¹¹ şakaleynüñ] şakalân : M.

¹¹² mañlûkdur : - H., OE.

Nürda [OE. 74a] kemâl-i i'tidâl olmağla andan ifrât ve tefrîte müte'allık eşer zühür itmez. Anuñçün melâ'ike 'uqûl-ı mücerrededür ki shehevâtdan berilerdür. Ve ke-zâlık sâ'ir şıfât-ı zemîme dağı anlarda müteşavver degildür: Ğağab ve ğased ve emşâli gibi. Ve ba'zı rivâyetdeki ba'zı melâ'ike Âdem'e secde itmeyüp iħrâk-ı bi'n-nâr olındılar dinüldiği tâi'fe-i cinne göredür. Zîrâ ol vaqıtde ba'zı tâvâ'if-i cin vech-i arzda mutaşarrıf idi ve¹¹³ anlara melâ'ike-i arz dinilürdi. Zîrâ ol vaqıte gelünce 'işyân itmemişler idi ve ebşârdan müstetir olmağda ve ism-i laṭife mazhariyetde ve ba'zı umürda¹¹⁴ istiḥdâma melâ'ike şıfâtında idiler. Nitekim melâ'ikeye dağı¹¹⁵ istitârlarından ötrü cin ıtlâk olunur. Velâkin bu cihetden cin ıtlâkından aşılıarı [U. 80a] nâr olmağ lâzım gelmez. Nitekim ba'zı aḥsen-i ğulq şâhibi âdem melekdür¹¹⁶ dirler. Ma'a hâzâ türâbdan maḥlûğdur ve ğüsni cihetden dağı ıtlâk olunur. 'Acem maḥbûba şâhid dir. Zîrâ şâhid aşlında melekdür ki şühedâya ve ba'zı mecâlis ve meḥâfile ğuzür ve şühüd şânındandır ve melek ğüsne ve kemâl-i cemâl ile mevşuftur. Anuñçün insân gözünden mestürlardur¹¹⁷. Zîrâ görmege tākāt getürmez ve nârda şıfat-ı şiddet vardır anuñçün mü'enneşdür. Zîrâ [H. 7b] Âdem nür Ḥavvâ nâr menzilesindedür anuñçün şiddet ile Âdem'e ğâlib oldu ve ḥâlâ yine sırr-ı ünüset sırr-ı züküret üzerine ğâlibdür. Nitekim Tenzil'de gelür “*ve in tezâherâ 'aleyhi fe inne'llâhe huve mevlâhu ve Cibrîlu ve şâlihu'l-mü'minîn ve'l-melâ'iketu* [OE. 74b] *ba'de zâlike zahîr*”¹¹⁸. Ya'nî 'âyişe [M. 40a] ve hıfza muğabelesinde müdâfa'aya Allâhu Te'âlâ¹¹⁹ bes iken Cibrîl ve mâ-ba'di dağı zamm olındı. Bu cihetdendir ki mülük ve selâṭîn bu kadar heybet ve ḥâlâtlâ¹²⁰ yine¹²¹ nisâya ser-fürü iderler ve aralarında nâz u niyâz mâ-cerâsı olur. Ve dirler ki nür-ı maḥabbet ve nâr-ı 'ışk ve

¹¹³ ve: - M.

¹¹⁴ umürda] emirde: H., OE., U.

¹¹⁵ dağı: -M.

¹¹⁶ âdem melekdür] şu âdem melekdür: M.

¹¹⁷ mestürlardur] mesturdur M.

¹¹⁸ “ ... Eğer Peygamber'e karşı birbirinize arka çıkarsanız bilin ki Allah onun yardımcısıdır, Cebrail de, salih mü'minler de. Bunlardan sonra melekler de ona arka çıkarlar.” Tahrir, 66/4.

¹¹⁹ Allâhu Te'âlâ: - M.

¹²⁰ ḥâlâtlâ] celalleriyle: U., M.

¹²¹ yine: - H., OE., U.

nār-ı şehvet ya' nī mertebe-i maḥabbet mertebe-i nürdur ki mu' tedildür velâkin 'ışıkda ve şehvetde şıfat-ı ifrâṭ vardur. Bu sebebden Allāhu Te'āla'ya muḥib dirler 'āşık dimezler zîrâ şıfatı mu' tediledür. Meger¹²² ki te'kîd-i maḥabbet ma' nāsına veyâhud müşâkele tariķi ile ıtlâk olına. Ve nār-ı şehvetden murâd¹²³ nār-ı şehvet-i ḥaķîķîyyedür ki şıfat-ı enbiyâ vü evliyâdur. Anuñcün onlarda olan kuvvet-i qudsiye sâ'irlerde yoḫdur. Zîrâ ol nār nürdan ḥâşıl olur. Kuvvet-i beşeriyye ise ğidâ-ı şürînüñ eşeridür. Pes ğidâ nûra muḫavemet idemez.

Sekizincisi: Sirâcdur. Ya' nī çerâĝ ve mum didükleri ki insân anuñla istifnâ'et ve istinâret ider. A'lâsı şem' u zeytdür. Zîrâ zeyti arz-ı muḫaddesede olan enbiyânuñ cümlesi ve sâ'ir aḫyâr isti' māl ü isti' bâ¹²⁴ itmişlerdür ve balmumunuñ daḫı¹²⁵ rāyiḫa-i ṭayyibesi olmaĝla [H. 8a] zeyte ilḫâķ olınmışdur. Bunlardan mâ' adâsı bunlardan ednâdur. Aşıl budur ki her nesne ki celb-i melâ'ike ve tenzîl-i ervâḫa medâr ola memdühdür. Anuñcün istinzâl-ı melâ'ike itseler buḫürâtlâ 'amel iderler. Bu cihetden [U. 80b] Resûlu'llâḫ şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem ṭayyibi severdi ve başal u şüm ekl itmezdi ve şadr-ı evvelde mescîd-i nebevîde şem' u zeyt yoĝ idi. [OE. 75a] Belki ḫurma ağâcınıñ budaĝına¹²⁶ iḫâd iderlerdi. Ba'de'z-zamân Temimdârî ḫâzretleri Şâm-ı Şerîf'den ḫandil ve zeyt getirüp isrâc eyledi ve leyle-i Berât'da olan [M. 40b] keşret-i vuḫûd isrâfdan degildür. Belki tenvîr-i mesâcid ve terĝîb-i mü'minîn ve zu' m-ı şeyâṭîn-i ins ü cin içündür. Meger ki iḫâd olınan rāyiḫa-i kerîheyi müştemil olan nesne ola. Bu şüretde mesâcid ve meḫâribi andan taḫḫîr ve tenzîḫ lâzımdur. Zîrâ meḫbîṭ-ı melâ'ikedür¹²⁷ ve sirâcuñ imdâdı bâlâda işâret olınuĝı üzre yaĝdan gelür ve vücûd-ı âdemi sirâcı cemî' levâzımı ile müştemil ve anuñ sırrını mutazammındur. Nitekim Ḳur'ân'da gelür “*Allāhu nûru's-semâvâti ve'l arzî*”¹²⁸

¹²² Meger: -M.

¹²³ murâd: - U.

¹²⁴ isti' bâ: istisbâḫ: M.

¹²⁵ daḫı: - U.

¹²⁶ budaĝını] budaĝın: U.; budaĝına H., OE.,

¹²⁷ melâ'ikedür] melâ'ikdür: M.

¹²⁸ “Allah, göklerin ve yerin nürüdür.” Nür, 24 / 35.

El-hâşıl insânun cesedi mişkât ya' nî meşküb olmayan pencere gibidür. Zîrâ meşküb olan pencerede vaz' olunan sirâcuñ nûrı münteşir olup kuvveti zâhir olmaz ve sırrı misbâh gibidür ve sırr-ı insân kalb ile rûh arasında bir laîfedür ki ma' den-i esrâr-ı rûhâniyyedür ve kalb zücâce-i şâfiye gibidür [H. 8b] ve zücâce-i kalbde rûh-ı insânî zeyt gibidür ve hafî insân didükleri fetîle meşâbesindedür¹²⁹ ve hafî bir laîfedür ki rûhla Hazret-i İlahiyye miyânında¹³⁰ mehbıt-ı esrâr-ı Rubûbiyyetdür. Pes Rubûbiyyet rûhâniyetün fevkinde olduğu gibi hafî mertebesi dağı meritebe-i sırrun fevkindedir ve kudret-i İlahiyye nâr gibidür. Kaçan 'aql-ı insân küdürâtdan şâfi 'alâkâtdan halâş olsa. Zeyt-i rûhla mişbâh ser-i şem' gibi¹³¹ rûşen görünür ve başiretle nazar olınsa yanar zan olunur. Çünkü [OE. 75b] nâr-ı kudret ol fetileyi mess ide. Şu' le-i nûr enfüsü isti'âb ve ihâta ider ve a' zâ vü kuvvede muzlim nesne kalmaz ve kümmel-i evliyâya bi'n-nisbe vücüd 'ayn-ı nûr olur. Ve bu nûr ki şalât içinde muhazât-ı İlahiye vâki' olduğda Resûlu'llâh¹³² şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem [U. 81a] kafadan dağı görürlerdi [M. 41a] ve anlar için cihet-i mu' ayyene kalmazdı ve bundan 'aql-ı kudsi ehli ile ehl-i keşf-i şahîhün farkı zâhir olurdu. Velâkin ikisinün dağı erbâbı kılet üzerinedür. Zîrâ ekşer 'ulemâ-ı zâhir¹³³ mahcüb olduklarından mâ' adâ ehl-i¹³⁴ hâlûñ hâlini inkâr iderler. Ve inkâr itmek 'aql-ı mahcüb ve mükedderün şıfâtıdır. Kudsi olsa nice inkâr idebilürdi ve ehl-i keşfün dağı ekşeri za' ifü'l- keşfdür. Zîrâ hükm-i imkân hükm-i vücüb üzerine gâlibdür ve anuñ ki hükm-i vücübü hükm-i imkân üzerine gâlib ola. Yetmiş biñ [H. 9a] perdenün cümlesin hark ider ve müşâhedede gâyetü'l-gâyâta vâşıl olur ve bunların hakkında der ki¹³⁵ “*lâ havfun 'aleyhim ve lâ-hum yahzenün*”¹³⁶. Ya' nî ekâmil-i nâsda müstağbele göre havf ve mâziye nisbetle hüzn olmaz. Zîrâ cemi' mağâşdı ihrâz itmişler ve bir nesne onlardan

¹²⁹ meşâbesindedür] meşâbesinde: U.; menzilesindedür: M.

¹³⁰ miyânında] miyânındadır ki M.

¹³¹ gibi] gibidür: M.

¹³² Resûlu'llâh] Efendimiz: M.

¹³³ zâhir] zâhiri: M.

¹³⁴ ehl-i] erbâb-ı: M.

¹³⁵ der ki] der ki Qur'an'da gelür: M.

¹³⁶ “... 'Allah'ın dostlarına korku yoktur; onlar üzülmeyecekler de.”, Yunus, 62.

fevt olmamışdır. Pes te'essüf ve taḥazzün ve taḥassür muḳassırlaruñ şıfatıdır ve bu ma' nâ daḫı isti' dād-ı kāmile nāzırdır. Yalnız tebdır ile olmaz. Egerçi ki tebdır itmek ri' āyet-i edeb ḳabilindendir¹³⁷ ve sebebine teşebbüs bābındandır. Velākin her sebep müsebbebi mūcib olmaz. İşte insānuñ mişkāt-ı¹³⁸ cesedinde zıkr olınan vech üzerine mişbāḫ-ı ser vaz' olmuştur ki [OE. 76a] zeyt-i rūḫ dā'imā aña imdād ider ve rūhuñ imdādı daḫı imdād-ı nūr-ı zāttur¹³⁹. Pes zāt-ı Ḥaḳḳ'a nihāyet olmadığı gibi nūr-ı zātından fā'iz olan imdādına daḫı¹⁴⁰ nihāyet yokdur. Bundandır ki Tenzıl'de gelür “*ve ḳul rabbī zidnī 'ilmen*”¹⁴¹. Ya'ni 'ilm-i İllāhī *Vāsi'* ismine nāzır olmaḫla ebedi ziyāde ḳabul itmektedir. Zırā raḫmeti Ḥaḳ Te' ālā¹⁴² tevsī' itdi. Nitekim buyırur “*vūs'atī raḫmetī kulle şey'in*”¹⁴³ ve bundan fehm olındı ki [M. 41b] ḫālā¹⁴⁴ şem'-i İllāhınūñ tenvīrine herkeste ḳābiliyyet vardır.¹⁴⁵ Velākin ba'zı ḳābiliyyāt ḳuvvetden fi'le ḫāricdür ve ba'zı ḳuvvet mertebesinde ḳalmışdır. İnsān za'if esbāb-ı ḳaviye ile me'mūr olduḫı gibi¹⁴⁶ ol ḳuvveti fi'le iḫrāc içündür. Ve erbāb-ı irşād daḫı [U. 81b] ma' nā-yı mezküre mu'inlerdür. Nitekim Ḳur'ān'da gelür “*liyühricukum mine'z-[H. 9b] zulumāti ile'n-nūr*”¹⁴⁷. Velākin ḫümā-i sa'ādet kimūñ seri üzerine nüzül ider¹⁴⁸ ve kimūñ tūḫ-i dili sükker-i ma'rifet tenāvül idüp āyine-i Zāt'a muḳābil süḫan-i ḫaḳāyık söyler mübhem ve mechüldür. Niceler sa'y ile ve niceler daḫı vehb ile vāşıl oldılar ve sa'yuñ ḫaḳıḳati vehbdür ve vehb iḫtişāsdur. Nitekim¹⁴⁹ Ḳur'ān'da gelür “*zālike faḫlu'llāhi yü'tihi men yeşā*”¹⁵⁰. Pes her kemāle

¹³⁷ ḳabilindendir] ḳabilinden: U., M.

¹³⁸ mişkāt-ı: - U.

¹³⁹ zāttur] zāttandır: M.

¹⁴⁰ daḫı: - H., OE.

¹⁴¹ “... Rabbim! İlmimi artır, de.”, Taha, 114.

¹⁴² Ḥaḳ Te' ālā] şüreti: H., OE.

¹⁴³ “... Rahmetim ise her şeyi kuşatır.” A'râf, 156.

¹⁴⁴ ḫālā: - H., OE., U.

¹⁴⁵ vardır] olup: M.

¹⁴⁶ gibi: - U., M.

¹⁴⁷ “O, sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için”, Ahzâb, 43.

¹⁴⁸ nüzül ider: -M.

¹⁴⁹ Nitekim: -M.

¹⁵⁰ “...Bu, Allah'ın dilediğine verdiği lütuftur.”, Maide, 5/54.

minnet Allāhu Te'ālā'nuñdur. 'Abdde mazhariyyet vardur fakat. Ve¹⁵¹ bu taqrîrâtdan lâyiḥ oldı ki erbâb-ı irşâd olanlar Nûr ismine mazharlardur. Zîrâ zulmâtdan ḥalkı iḥrâc iderler ve şemmâ' olanlar daḥı¹⁵² ḥalkı zulümât-ı zâhirden taḥliş itmeleriyle anlara müteşebbih oldılar. Nitekim dimişlerdür ki “*men teşebbehe kavmen fe-huve minhum*”¹⁵³. Nitekim şabbâğ olanlar daḥı [OE. 76b] derece-i nübüvvete akreb oldılar. Zîrâ enbiyâ gibi izḥâr-ı şü'ün-ı muḥtelife iderler¹⁵⁴ ve ḥalkı esmâ¹⁵⁵ yüzinden güyâ şıbgatu'llâh sırrına mazhar kıılurlar. Anuñçün¹⁵⁶ şanâ'ât ve ḥurûfuñ aḥsenini taḥarrî itmek gerekdür. Tâ kim¹⁵⁷ ma'nâya vâşıl degül ise de bârî şüretden cüdâ düşmeye. Ve gerekdür ki şüret ü ma'nâyı cem' eyleye. Tâ kim insân-ı kâmil ola. Ve şem'-i rûḥuñ pertevi anda kemâl üzerine zâhir olup şaḥn-ı ḳalbi rûşenâyide eyyâm-ı şayfa vech-i arz gibi işrâḳ-ı tām¹⁵⁸ bula. Ve nûr-ı zâhire maḡrûr olmaya. Zîrâ bâḳî degüldür. Anuñçün¹⁵⁹ yevm-i kıyâmetde kevâkib münteşir¹⁶⁰ olur [M. 42a] ve ḥ'âb gâlib olduḳda göz¹⁶¹ görmekten ḳalır. Fe-emmâ başiretüñ nûrı [H.10a] bâḳîdür. Anuñçün¹⁶² ḥadıṣ-ı şerîfde¹⁶³ gelür “*yenâmü 'aynâye ve lâ-yenâmü 'aynâ ḳalbi*”¹⁶⁴ ve¹⁶⁵ sipâhî olmaḳdan ğaraz zulümât-ı küfri izâle olduğı gibi sâlik olmaḳdan daḥı maḳşûd kuvâ-yı rûḥâniyye 'askeriyle kuvâ-yı tabî'yye ve nefsanîyyeyi sürüp anlaruñ zulümât-ı şehavât u hevâsın muzmaḥil kıılmaḳdur ki andan mücâhade ile ta'bir olunur. Çünki mücâhadede nûr-ı taḳvâ ola, zulümât

¹⁵¹ ve: - M.

¹⁵² daḥı: - M.

¹⁵³ “ Bir kavme benzeyen kimse, onlardan olur.” (Yılmaz, 2013: 535)

¹⁵⁴ iderler] eylerler: M.

¹⁵⁵ esmâ] esmâ'u'llâh: M.

¹⁵⁶ anuñçün] anuñçün için: H.

¹⁵⁷ kim] ki: OE.

¹⁵⁸ işrâḳ-ı tām] işrâḳ: H., OE.

¹⁵⁹ anuñçün] anuñçün için H.

¹⁶⁰ münteşir] neşre: M.

¹⁶¹ göz] gözler: U., M.

¹⁶² anuñçün] anuñçün için: H.

¹⁶³ ḥadıṣ-ı şerîfde] ḥadıṣde: H., U.

¹⁶⁴ “Gözlerim uyur, ama kalp gözüm uyumaz.” Bu söz, Peygamberimizin son peygamber olup olmadığını öğrenme amacıyla sorular soran Papaz Buheyra'ya verdiği cevaptır. (Yılmaz, 2013: 722)

¹⁶⁵ ve: -M.

bi'l-küllîye mürtefî'a olup gözlerden ve gönüllerden 'illet gider. Ve insân meleklerden¹⁶⁶ dağı a' lâ olur. Zîrâ¹⁶⁷ melekde dağı mertebe-i maħabbet vardır ve mümkün-i¹⁶⁸ mertebe-i¹⁶⁹ [U. 82a] 'ışk yoktur. 'ışk ise iħrâk-ı mâ-şivâ için¹⁷⁰ nâr-ı 'azîmedür. Ve mâ-sivâ ile mübtelâ olup andan taħalluş ziyâde merdlikdür ve ol ibtilâ ile nâr u nûr ve celâl¹⁷¹ u cemâl ve kahr u lutfuñ haķâyıķı ma' lûm olur ve Âdem 'aleyhi's-selâm bu kemâl sebebiyle [OE. 77a] melâ'ikeye ta' lîm-i esmâ eyledi ve bu cihetden şeyh-i melâ'ike oldu. Mürşid ise müridden efdaldür. Anuñçün Âdem kâ'ınâtdan emşeldür. Zîrâ melâ'ikeden berter olan sâ'ireden¹⁷² bi't-tarîķi'l-ülâ evlâdur. Anuñçün maķâm-ı müşâhedede Âdem muķaddemdür. Ya' nî müşâhedesi bilâ-vâşîttadır. Sâ'irüñ müşâhedesi ise vaşâtet-i Âdem iledür ve bundan zâhir oldu ki zâhir bir olduğı gibi mażhar dağı birdür. Keşret-i mażâhir didükleri tafaşşul tarîķıyladır vâhîdden a' dâd-i keşîre tafaşşul itdüği gibi. Çünkü 'aded-i vâhîdle kâ'im ola. Vaħdet ol 'adedüñ sırrı olmuş olur. Sırr-ı haķıķat [M. 42b] didükleri budur ki [H. 10b] 'aynuñ vâhîde olduğudur. Velâķin gördüm ki tamâm mertebede kuħl-i şuhûd ile mücellâ dîde gerekdür. Anuñçün 'ulemâ ve ümmiyyûn vâdi-i hayretde ser-gerdân olup şirket-i vücûd tevehhümünden¹⁷³ ħalâş olmuşlardur ve dimişlerdür ki “*et-tevhîdü işķâtü'l-izâfâtü*”¹⁷⁴. Ve şol kimsenüñ ki tevhîdi yoktur, anda sırr-ı tecrîd¹⁷⁵ dağı mefkûddur ve ħadîş-i şerîfde¹⁷⁶ gelür: “*Sebaka'l-müteferridün*”¹⁷⁷ va'llâhu'l-mu'în. Uħmide külle ħîn ve bihî nesta'în. Vaķa'at hâzihi Risâletü's-Şem'iyye.¹⁷⁸

¹⁶⁶ meleklerden] melekden M.

¹⁶⁷ Zîrâ] zîrâ gerçi: U.

¹⁶⁸ mümkün-i] velâķin: M.

¹⁶⁹ mümkün-i mertebe-i: - U.

¹⁷⁰ için] içündür: U.

¹⁷¹ celâl: - U.

¹⁷² sâ'ireden] sâ'ir: M.

¹⁷³ tevehhümünden] tevehhümden: M.

¹⁷⁴ “Tevhit, bütün izafetleri kaldırır.” Tasavvufta Fenâfillâh makamı için söylenen bir söz.

¹⁷⁵ sırr-ı tecrîd] sırr-ı tecrîd ve tefrîdi: M.

¹⁷⁶ ħadîş-i şerîfde] ħadîşde: H., M.

¹⁷⁷ “Müteferridler (Allah'ı çokça zikredenler) sebkatt ettiler (yani geçtiler).” Ebû Hureyre'den nakledilen bir hadiste Resûlullâh (sallahu aleyhi vesellem) Mekke

Mefâü'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

1. Sipâhîveş yağanlar bezm-i dilde şem' -i kâfûrî
Tecelli-i İlahî'nün görürler berķ urur nûrî
2. Çerâğ-ı ' ışıkla ğam-hâne-i tenden gider zûlmet
Olur ' âşık o nûruñ rûz u şeb cân ile mesrûrî
3. Güneş işrâķ idince zûlmet-i ' âlem olur nâ-bûd
Şabâha kâlma taħşîl eyle nûrî ma' nevî şûrî
4. Bi-ħamdi'llâh¹⁷⁹ yakmışdur cesed mişkâtına mişbâh
O mişbâh ile eşbâh içre bilmez nefħa-i şûrî
5. Kelâm-ı şu' le-pâş-ı Şeyh Hâķķî'den alan pertev
İder ķandîl-i envâr ile rûşen beyt-i ma' mûrî

Temmet¹⁸⁰

Risâle-i Şerîfe İsmâ' il Hâķķî Efendi Bursevî Ķuddise Sırruhu'l- ' azîz¹⁸¹

3. SONUÇ

İsmail Hakkı Bursevî'nin külliyatı içinde yer alan Risâle-i Şem'îyye müellifin şerh eserleri içerisinde yer alan önemli bir eserdir. Hacimce küçük bir eser olmakla birlikte bir mısranın derin, şümüllü bir şerhidir. Meseleler, birbirini takip eden, iç

yolunda yürüyordu. Derken Cümdân denilen dağın yanından geçti ve “Yürüyün! Bu Cümdân'dır. Müferridler geçmiştir.” buyurdu. Ashâb:

-Müferridler nedir yâ Resulallâh, dediler.

-Allâh'ı çok zikreden erkek ve kadınlardır, buyurdular. (Davutoğlu, 2013: 140)

¹⁷⁸ Uħmide külle hîn. Vaķa' at hâzihi Risâletü'ş-Şem'îyye. - H., OE., U.

¹⁷⁹ Bi-ħamdi'llâh] Muħammedüñ ki: U., M.

¹⁸⁰ - U.

¹⁸¹ Temmetü'r-Risâle-i Şerîfe İsmâ' il Hâķķî Efendi Bursevî Ķuddise Sırruhu'l- ' azîz: -U., M.; Temmetü'r-Risâle: OE., M.

içe belli bir mantık silsilesi içerisinde ele alınmıştır. Kur'ân-ı Kerîm ve hadisler yazarın başlıca referanslarıdır. Bu yönüyle meseleler soyut bir düşünce olarak ortaya konulmamış, her mesele delilleriyle ortaya konulmuştur. Tasavvuf şiiirinde kullanılan sembolik dilin ele alınan kavramlar yönüyle maddi ve manevi açıısından ele alınması önemlidir. Metnin manzum bir parçayla başlaması ve yine esere ismini veren şem' kavramını ele alan bir gazelle bitmesi anlatım açıısından dikkate değerdir.

Risâle-i Şem'iyye'nin dili müellifin yaşadığı dönemin dil özelliklerine uygun, içinde Arapça Farsça kelime ve tamlamaların yoğun olarak kullanıldığı Osmanlı Türkçesidir.

KAYNAKÇA

- Davutoğlu, A. (2013). *Sahîh-i Buhârî tercüme ve şerhi*. İstanbul: Işık Yayınları.
- İmam Nesai. <https://drive.google.com/folderview?id=0B2ml4f7bW602QIRfdGp2Um9oUXM&usp=sharing>.
- Namlı, A. (2001). "İsmail Hakkı Bursevî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 23. İstanbul.
- Risale-i Şem'iyye*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Nadir Eserler. OE. Yz. 0975.
- Risale-i Şem'iyye*. Süleymaniye Ktp. Mihrişâh Sultan. nr. 217/2.
- Risale-i Şem'iyye*. Hacı Selim Ağa Kütüphanesi. Aziz Mahmud Hüdayi Efendi Bölümü. No: 476.
- Risale-i Şem'iyye*. Beyazıt Yazma Eserler Kütüphanesi. B. 3508/3, vr. 76b-82a.
- Yılmaz, M. (2013). *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Yurtsever, M. M. (2001). "İsmail Hakkı Bursevî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 23. İstanbul.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

In the article called "İsmail Hakkı Bursevî'nin Risâle-i Şem'îyye Risâlesi", it has been told about the life of İsmail Hakkı Bursevî briefly and identified the transcription of the four copies of Risala-i Şem'îyye in Turkey library, and also textual criticism and investigation has been conducted.

Method

The study consists of three main parts. In the first part, presentation of the work and examination has been made in terms of content, and in this section the life of Hakkı Bursevî has been mentioned briefly. Reference sources are also given about the author's life. This section consists of A. Name of work B. The work of writing date C. The transcribers of work D. Content of the work E. Copie write of the work; and the second part consists of the transcription and criticizing text.

Results

Mystical language based on symbolic usage is a language that has quite intensive historical background. As well as in terms mysticism culture and history, it is important for the solution to the literature mystical language in terms of the touch upon the source of the concepts used in the mystical language with religious and to identify new meanings within the framework mystical meaning which they earned. Mystical commentary work is an area in which it is needed to consider carefully on the terms of language, literature, culture and history studies. Coming into existence the mystical works in the hands of person who grew up in this culture and especially by a personality that is foreground by the figure of being poet is undoubtedly more important. İsmail Hakkı Bursevî has grown in mystical culture, and has a personality that maintained the value of the commentary life as well as work of the poetry.

Risâle-i Şem'îyye takes its name from word of the 'candle' mentioned in the text. Because while describing the features of light and its grades in the text, it has been emphasized on the eighth grade ranks.

The work that can't be determined by whom and in which date copied, starts with a gazelle consisting of five couplet and ends with a gazelle with five couplet. Work begins with annotation of verse, "Âdem is a blood."

Work begins with a poem written with five couplet meter continent with versification of "*Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün*". In poetry; besmele, hamdele, salat and salaam have been mentioned and work ended with the expression of hope. It is entered to the main part with the sentence "*Ma'lûm ola ki âdem bir demdür didükleri lafzından me'bhûz dur ve isim erbâb-ı hakâyık 'inde müsemmanun 'aynı olmağla vücûd-ı âdem dahı bir dem olmak lâzım geldi.*" The next part of the text consists of descriptions of interrelated with this introductory sentence. After the introductory phrase, question-answer section comes. These question-answer sections used for both introductory elements guiding the preparation and the development of the text. The author examines human as humanistic and the brutish spirit. From this point of view, by attracting notices to human's care and mortal size, it indicates that the main purpose of the soul is to attain maturity. Mental maturity is order of prophet, custody, science and hakâyık. And the maturity of body is reading new things with language, learning beautiful writing with hand, seeing distant with eye, hearing with ears and just like. Then it is explained blood, breath, time, honorableness of people, sûret-i İlahiyye, hakâyık-ı İlahiyye, ervâh-ı tâliye, âvâm-ı nâs and the relationship of spirit with candle'. As the light eliminates the dark, soul removes the darkness of the body.

Then the author who explains the different case of the soul, divides the light of the sun into eight. All of them are the virtual light of God. These:

- **The light of crescent:** It corresponds to the first day of the month. It indicates to the light of novice believer.
- **The light of moon :** After the third day of the month. It refers to the first degree of person who is Mukarrebun.
- **Full moon:** The light of fourteenth and fifteenth day of the month. It is Nûr-ı Kâmil. It refers to the last degree of person who is Mukarrebun. This degree is the secret order of the divine. This degree of perfection point is special to Hz. Muhammad (SAV).
- **The light of the star:** It points out the Âvam's faiths. In fact, this light is the light of the moon.
- **The light of sun:** It is Mertebe-i İlâhiyye that lights stars, planets, moon.
- **Berk** (Lightning)and **ra'd** (thunder) : After explaining the formation of lightning and thunder, it has been stated that God created an angel from each lightning and thunder, and after going the lightning and thunder these angels continued to glorify to God. In this section that thunderbolt, summer and winter occurrence have been mentioned, it has been stated that this order is described as tecelliyât-ı berkiyye among the saints.
- **Nar (fire) :** It has been mentioned about the thoughts of some commentators and that those are incorrect like the creation of fire, relationship of fire-light, the creations of critters from light and from fire, the original of the devil and relationship with the angels and devil and angels are in the form of a origin. The author who separates people two groups as demon and angel, in the same way divides demons into two groups as demon and angel. In the angels there is none of the bad trait

that goes to excess and deficiency. Not prostrating the Angels to Âdem has been evaluated in terms of the tribe of demon. In this section where angel and demon compared, with reference to the word of the *angel* in Persian word used as a *witness*, it has been analyzed the adventure of Hz. Adam and the Hz.Havvâ in the paradise and the effect of fire and light of each other.

- **Sirâc (çerâğ, candle)** : In this section focused on supply, qualifications of candle. Olive candle, using of olive candles by the Prophets, using of scent to attract good spirits and angels, therefore the use of incense and by the same intention not eating onion and garlic of our prophet, the illumination of the Holy Mosque, bringing candles and olive from Şam by Temimdari and lightening mosques by these, the disclosure of lightening mosques in the holy night and similarity to candle with the human body. On the continuation it has been focused on the symbolic meanings of the concept of candle and olive. The work took its name from this section.

The work, end with the last record of five couplets and lyric where mentioned about candle, light and kandil.

Discussion

Risâle-i Şem'iyye, which located in the corpus of the İsmail Hakkı Bursevî is an important among the commentary works of the author. Although the work deep a small piece of a verse by volume, is a far-reaching commentary. Issues are discussed consecutive and in a series of nested certain logic. Holy Qur'an and traditions are the author's main references. By this aspect, issues have not been put forward as an abstract idea have revealed evidence of any matter. It is important that the symbolic language used in mysticism poetry is hold materially and spiritually in aspects of the discussed concepts. Starting with a

piece of text in verse and ending with a lyric dealing with the concept of candle and giving his name to the candle is remarkable in terms of narrative.

The language of the Risâle-i Şem'îyye is Ottoman Turkish that is appropriate for the language features of the period in which the author lived and used extensively Arabic and Persian words and phrases.